

SAJÓ LÁSZLÓ (1956) Budapest

SAJÓ LÁSZLÓ

Tolcsva szőlővesszein nektár

méztől dagadva megreped a szőlő,
s a boldogságtól elnémul a szőlő.

(Kosztolányi Dezső)

Mikor megszülettem, szénszünet volt az iskolában.

Tolcsváról vitt a mentő Sátoraljaújhelyre, a legközelebbi kórházba.

Őcsém három év múlva már közelebb, Sárospatakon látta meg a napvilágot.

Sátoraljaújhelyen születtem, de tolcsvai vagyok. Azóta is, Pesten is, *falugyerek*.

Március volt, hó; az iskolában, ahol szüleim tanítottak, szénszünet. (Ezt ma már magyarázni kell a mai iskolásoknak, akiknek most síszünet, őszi szünet, erdei iskola... Hideg volt, nem fűtöttek az iskolában – hurrá, rendkívüli vakáció.)

Útban a kórház felé a mentő nyulat gázolt – a sofőr kiszállt, vitte haza, vacsorára.

Még meg se születtem, máris halált okoztam. Egy nyúl vére tapad hozzám, szárad lelkemen... De a nyúlpaprikás (vadas?) biztosan finom volt.

A nyúl a csomagtartóban – ment tovább a mentő a csillagos ég és Rákosi Mátyás uralma alatt. Rákosi nemsokára lemond, Pesten ellenforradalom → népfelkelés → forradalom, Tolcsván Tibi bácsi leveri a tanácsházzal a vörös csillagot. Születésem után nyolc hónappal, november 4-én visszajönnek az oroszok.

Ki se mentek.

Tolcsva Magyarország északkeleti részén, Tokaj-Hegyalja középső területén, a Bodrogba folyó Nagy-Tolcsva patak két oldalán fekszik, Szerencs és Sátoraljaújhely között, 25-25 km távolságra. Első előfordulása középkori oklevelekben 1255-ben, Tholchwa alakban. Anonymus is említi *Gestájában*: „Árpád vezér küldöttei pedig: Ete apja Ond, Alaptolma apja Ketel és Tarcal kun vitéz [...] átúszták a Bodrog folyót azon a helyen, ahol ebbe a Sátorhalomról lefutó folyócska beleömlik. [...] a víz árjában Ketel lova megbotlott, s ő elmerülve társai segítségével is csak alig bírta a halálból kimenekülni. Azt a folyót ezért Ketel társai tréfásan Ketelpatakának nevezték el. Majd később Árpád vezér kegyesen ugyanennek a Ketelnek adományozta Sátorhalomtól egészen a Tolcsva vizéig az egész földet lakosaival egyetemben.”

Nevemből azt hihetnék (s hiszik), hogy tősgyökeres borsodi (abaúji, zempléni) vagyok, őseim Ketellel lovagoltak be. Pedig... Anyám a Hajdúságból, apám Szatmárból került Egerbe, a Tanárképző Főiskola magyar szakára, ott találkoztak. A diploma megszerzése után egy elvtárs rábökött a térképre, *Tolcsva. Irénke, te ide mész. Laci, te Karcsára, nincs messze Tolcsvától*. Dehogynem, egy szerelmesnek... Apám aztán a Tocsvával szomszédos Erdőhorvátiba került, majd ő is Tolcsvára. Először mindketten albérletben, aztán összebútoroztak (már amennyi bútoruk volt) a Táncsics utcai szolgálati lakásban. Itt fogantam, az egykori görög katolikus iskolában; én, a római katolikus... Vasárnap kereszteltek meg, az ünnepi misén; míg a plébános misézett, a káplán megkeresztelt. *Bátor ember vagy te, Laci*, mondta a postamester apámnak, aki pedagógus létére keresztelőre vitte a gyereket. (A tolcsvai római katolikus templomban őrizték 1806. március 14–15-én a Szent Koronát. A faluban van

még református és görög katolikus templom, és volt zsinagóga.) A Táncsics utcából hamarosan kastélyba költöztünk – a Kossuth utcai egykori Szirmay-kastélyba. Szirmay Ádám építtette 1820 körül klasszicista stílusban, a század végén báró Waldbott Frigyes átépíttette. Itt volt az iskola és szolgálati lakásunk. Becsengetéskor folyosónkról átsétáltam az iskolai folyosóra, az osztályba. De ez csak felső tagozatban – alsóban ki kellett mennem az utcára, néhány perc a szemközti alsó tagozat (az egykori zsidó iskola). Iskolákban fogantam, laktam... Első szerelmemet is itt láttam meg, a menzán. Néztük egymást, más nem történt. Ő harmadikos, én negyedikes. De a többiek észrevették, csúfoltak, *udvatol, pitvarol!* Nem csináltam én semmit, néztem a kék szemét, szőke haját.

Tolcsván háromszor kezdődött az iskola, először szeptemberben, mint mindenkinek. Aztán elmentünk szüretelni, az egész iskola. És októberben megint, aszúzni. (Az aszúszemeket szedtük le a fürtökről, ezt nem nagyon szerettük.) Aztán már ki lehetett bírni valahogy a karácsonyi szünetig. És már itt is volt a farsang, az iskola (és a falu) nagy eseménye, a jelmezbál! Én mindig kémeény szerettem volna (gólyafészekkel, gólyástul) lenni, mert aki benne volt, nem látszott, csak a szemének vágtak egy kis nyílást. De Ivanhoe voltam (akkor ment a tévében a sorozat), és Hamlet meg Rómeó... Júlia Erika, aki az igazgatókertben... Ma Kastélypark, mindenkié, de akkor csak a miénk, pedagógusgyerekeké volt, a gyerekkori édenkert! Itt volt a bokrom, ahova elvonulhattam... Mindenkinek volt egy bokra... Nem tudom, Erika bokrában vagy az enyémben, Erika megmutatta, neki milyen. Én is megmutattam... De nem olyan volt, mint máskor, szégyelltem. Itt szívtam az első Filtolt, rejtettem el egy odúban. Itt lestük meg a nagyfiúkat a lányokkal. Bújócskázunk, fogócskázunk vagy versenyt futottunk a gesztenyefához. Futni volt a legjobb. Sokszor csak úgy, céltalan, összevissza az ösvényeken. De azért labdával jobb volt – az iskolaudvaron fociztunk, szünetekben és délután is. A kőfal volt az egyik „oldalvonal” és a (két) kapufa, a (két) másik tornazsákok. Már kisgyerekként bevettek a nagyfiúk, mert nekem volt igazi, fűzős, kettős bőrfocim. Kerülgettek, nehogy elüssenek, káromkodtak, de a labda miatt játszhattam, néha passzoltak is. Pedig a focitól eltiltottak – háromévesen tüdőgyulladást kaptam, Debrecenbe vittek, a Klinikára (Újhelyre nem akartak, mert Feri bácsi fia akkoriban ott halt meg), taxival, Jóska bácsi biciklizett át Erdőbényére a taxiért. Háromszáz forint, apám havi fizetése volt. Rekamiét és fotelt akartak csináltatni a pénzből, mert nem lehetett készen kapni. Debrecenben születtem meg másodsor, ott lettem az, aki. Szép, kövér, szőke, göndör hajú gyerekből csúnya, vékony, egyenes szálú, vörös hajú. Alig ismertek rám. Persze, hogy tiltottak a focitól, *kimelegszel, és hideg vizet iszol!* A konyhánkból rá lehetett látni az iskolaudvarra, de csak az egyik felére, az úttörőkert fenyői eltakarták a másikat. Itt játszottam, csatárt vagy hátvédet; a többiek nem értették, miért nem lépem át a (képzeletbeli) felezővonalat. Én meg nem kezdtem el magyarázni... Foci után nem álltam sorba a többiekkel a kútnál, néztem, ahogy mohón (és kimelegedve) isszák tenyerükből a vizet. Az iskola mögött, a kisudvaron játszottunk „Ki szereti?”-t, „Amerikából jöttünk”-et; az egyik fenyő (így hívtuk a két tuját) aljában volt a „barlangunk”. A kisudvaron voltak a szalonnasütések, olyankor az ablakon is lehetett közlekedni – bementem, én csináltam szódát a férfiaknak! Volt úgy, hogy harmadszorra sikerült, elfüstölt, égette a kezem a párás, hideg patron – várhatták a fröccsbevalót... Fönt, a kertben Etyóéknak körtefájuk volt, Erikáéknak eperfájuk, Veráéknak diófájuk, nekünk barackfánk. Felmásztam, néztem a református templom tornyát, hallgattam a galambokat. Ebben az édenben a lányok (a felsoroltakon kívül még Ágika, Etyó húga) voltak

az Évák, én Ádám... (Na jó, ott volt még öcsém és Jozsó, Etyóék öccse.) Itt élünk heten – heten, mint a boldogok.

Ebből az édenből tízévesen Kőszegre kerültem, az Országos Logopédiai Intézetbe, egy másik iskolába – Ottlik *Iskolájába* (akkor persze mit tudtam én...). Egy újabb iskola, az élet iskolája... Nekem ez volt a katonaság. Egy évig bírtam, hazahoztak. Még néhány boldog tolcsvai év... Kirándulások a Tilalmasba, Óhutára... Ballagások... Farsangok (kémény nem lettem, de még kályha se)... Újabb izgalmak a bokrokban... Focik... A tornaünnepélyen a gúla, az élőkép... Az „ÉLJEN!”-en én voltam az ékezet...

Akkor voltam a csúcson...

A nyolcadik osztályt már Miskolcon végeztem. Lakótelep, negyedik emelet. „A balkonról látni az Avas felkiáltójelét, / de nem látom sehonnan Tolcsva templom tornyainak tetejét!” – írta zsenyéjében az ismeretlen, de már bravúrosan alliteráló költő... Honvágyam volt, Borsodból Zemplénbe... És minden húsvéthétfőn Tolcsván voltam, locsolkodni. Jucika néninél és Dezső bácsinál kezdtem, akik az egykori görög katolikus iskolában szomszédaink voltak, és ott laktak azóta is. És, erőt véve magamon, első szerelmemnél fejeztem be a locsolkodást. Gyerekkoromban, amikor öcsémmel jártuk a falut, és hozzá is elmentünk, mindig szép, fényes egyforintost kaptam tőle – jelképes forintok voltak, őrizgettem mindet. Most étellel, itallal kínáltak, nem sokat beszéltünk, zavarban voltam. Érettségi után nem vettem fel az egyetemre, és akkor is elmentem; nem húsvétkor, már nem tudom, miért; épp farsangi bál volt. Ugyanúgy, mint régen, az alsó tagozatos iskolában egybenyitva két osztályterem. És a kályha (az igazi, nem jelmez) mellett megláttam... Hazakísértem, és a patak hídján túl, sok év múltán, eljutottunk az első csókiig. Én éppen hogy nem voltam már szűz... A Lógeren lakott, jó messze, hál' isten, sokszor megálltunk csókolózni. Nehezen búcsúztunk, és elutaztam hozzá szülővárosomba; Sátoraljaújhelyen volt középiskolás. Kirándultunk a Magas-hegyre, csókolóztunk. Még egyszer elmentem, aztán felvettek az egyetemre, Pestre. De minden húsvéthétfőn Tolcsván. Dezső bácsiéknál süti, bor... Tovább, az ismerősökhöz... Süti, bor... Mariska néni és Pista bácsi az iskolában laktak (ők voltak a pedellusok), már vártak. Mariska néni fönt, a kertben, a köszméte- (nálunk így mondják) bokrok árnyékába terítette a plédet, itt aludtam ki az addigi borokat... Aztán folytattam, és az újabb boroktól bátran elmentem a Lógerre, bekopogtam. Elmondtam a locsolóverset, *Frissek ma a kislegények, öntözködni járnak...*, apám írta, és mindig öcsém mondta, most nekem kellett... Nem is volt nagy sikerem – ült az asztalnál egy szakállas... Kiderült, a vőlegény... Többet nem mentem locsolkodni a Lógerre. De még eljöttem húsvétkor – egyszer aztán senkit sem találtam otthon, senkit az ismerősök közül. Mindenki elutazott... Itt volt vége, elég későn, húsz-egynéhány évesen, a gyerekkornak. Bementem a presszóba, megittam egy áncot (összetételére már nem emlékszem, talán rum volt, és még valami; Lacival ittam először, aki Pesten dolgozott a sörgyárban, aztán Tolcsván a borkombinátban; meghalt ötvenévesen). Ittam még egyet, és még, és... Míg jött a busz, és kivitt a vonathoz.

Azután csak Mariska néni temetésén voltam Tolcsván. Temetés után Anti bácsi elvitt bennünket a pincéjébe – pince a temető alatt... Bor, bor, borzongtam. Ittunk, halotti tor.

Apám és öcsém parasztházat vettek Abaújban, Felsődobszán. Innen bicliztem át nyaranta az Aranyosi-völgyön át Tolcsvára. Most is először Dezső bácsiékhoz – jólesett az első fröccs (és a többi) a tekerés után. És Jucika néni krumplinudlija! Meghalt Jucika néni, Dezső bácsi egyedül ült a lugasos teraszon, keresztretjvényt fejtett, és fröccsöket ivott, kínált most is, spriccelt a szifon... Innen Feri bácsihoz mentem, nekem földrajzot tanított, megírta Tolcsva

történetét. Elvitt a pincéjébe, a református templomhoz. A pince végén már derékig hajolva és gyertyával jutottunk egy falécekkel, lakattal elzárt helyiségbe – valóságos bormúzeumba! A palackok nem is látszottak a vattaként rájuk rakódott nemes pincepenésztől (*Cladosporium cellare*) – nem keverendő össze Hegyalja kincselével, a szürkerothadást, aszúsodást okozó nemespenészzel (*Botrytis cinerea*). *Aszúval kezdünk*, vett elő Feri bácsi két poharat, *aztán szamorodnival folytatjuk, majd jöhet a hárslevelű*. És így lőn. Kimentünk a „múzeumból”, Feri bácsi megállt egy hordónál, *végül leöblítjük furminttal*. És adott még két literrel, szüleimnek az aszúból is. Az erdőbényei emelkedőn toltam a biciklit – volt mire támaszkodni. Elég nehezen értem vissza Dobszára, és nem csak a telepakolt hátzacsák húzott vissza, Tolcsvára...

Feri bácsi, Dezső bácsi is meghalt, nem maradt ismerősöm Tolcsván.

Azóta a borfesztiválokra járok, minden évben; most volt a XII. A vonatból nézem, *mit rejt e táj* – hegyek, dombok, dűlők; Malom-hegy, Várhegy, Kincsem, Nyakvágó, Akasztódomb, Kopaszka, Boszorkány, Círóka, Mandulás, Csető, Gyapáros, Radoska... Tolcsva szőlővesszein nektár... *Édes élet, élet, szent megunt élet, milyen jó visszatérni beléd!* Szállásom, hol máshol, a Lógeren... Innen indulok az egykori igazgatókertbe (Kastélypark), veszek kóstolójegyet, és kapok poharat. Az első pohár száraz furmint, és később is csak száraz. Pohárral a kézben bemegyek a kis szobányi Iskolamúzeumba, az egykori igazgatói irodába, azelőtt úttörőszoba. Tablók, naplók, ellenőrző füzetek, irkák, ballagási batyuk, egy *Calypso* magnó (apámnak volt ilyen), egy régi pad. A fotókon szüleimmel és magammal találkozom. Itt volt, az úttörőszoba előtt, a citromfa, félúton a kút és a lakásunk között – ez volt a holtponthoz, amikor két teli vödört próbáltam, levegőt nem véve, bevinni. Versenyeztünk öcsémmel... Siettem, a végén már futottam, de a vödöröket már nem tudtam rendesen a helyükre tenni, a hokedlikre, lebillentek. Kiömlött a víz, álltam a konyhában, a vízben, nagyfiú a nagymosásban. Fölmegyek a gazos kisudvarra, kertbe. Erikákék lakása évtizedek óta üres. Innen föl a Világörökségi Pincesorra, előtte veszek két szál vörös rózsát. Nincs nagy kedvem feljönni a pincékből, kánikula... Egyik kezemben bor, másikban virág. Még följebb, a temetőben Jucika néni és Dezső bácsi, aztán Mariska néni, Pista bácsi és Laci családi sírjára teszem a rózsákat. Megállok a II. világháború 47 tolcsvai áldozatának emlékoszlopánál. Kortyolok, nézem a tájat, gyönyörű a kilátás a temetőből. Tovább a Bajcsy-Zsilinszky utcán, a Táncsics utcában az egykori görög katolikus iskola most diákszállás. Föl a Kincsem Kastély Szőlőbirtok és Pincészetbe, le a Kopaszka alatti pincékbe, innen a faluba; Hubertus étterem (Laci törzshelye, *megyek a Deszkába*, merthogy faépület), nem enni, kóstolni; a Bormúzeum és Borászati Kultúra Háza előtti udvaron ismerős harmonikás, meglát, és *húzza, hogy Jaj, de széles, jaj, de hosszú az az út...* A Szabadság téren megállok az I. világháború 44 tolcsvai áldozatának emlékművénél. Föl a református templom udvarára, ahol Feri bácsi pincéjében... Az egykori zsidó iskola előtt eszembe jut, nem tudom (majd anyámtól megkérdezem), hol volt a zsinagóga. (Megkérdeztem: Tolcsva fő terén – most és az „én időmben” is Szabadság tér –, a Vasbolt helyén. Most nem Vasbolt.) Tolcsván a lakosság egynegyede izraelita vallású volt. 1941 nyarán sokukat internálták, és az év augusztusában Kamenyec-Podolszkijban kivégezték őket. A faluban maradt háromszáz izraelitát 1944. április közepén a zsinagógában és a hitközség épületeiben gyűjtötték össze. Néhány nap múlva a sátorlajújhelyi gettóba szállították őket, ahonnan május 22-én és 25-én kerültek Auschwitzba. Mintegy ötven túlélő tért vissza Tolcsvára. Az 1960-as évek elejére egyetlen zsidó család maradt, Orstein bácsiék, kivándoroltak Izraelbe. Orstein bácsi szekéren fuvarozta a népeket az állomásra, az állomásról, bennünket is. (Anyám szíves szóbeli közlése.) A kör

a Kastélyparkban zárul be; nézem és hallgatom (Beatrice), hogyan bulizik a környék ifjúsága. (A borfesztivál idején a mintegy kétezer lakosú Tolcsván több ezren – tízezren? – sétálnak, pohárral, le és föl, pincékbe.) Dévényi Tibi bácsi retró discójában ifjúságom dalai szólnak – de már nem nekem... Elindulok szállásomra, útközben még veszek osztálytársam, Katiék (lám, mégis van ismerős) pincészetében furmintot, anyáméknak aszút. *Holnap, hajnalig...* szól a Neoton Família, reggel indul a busz.

Amit persze lekések... Nem baj, van idő a következő vonatig, megyek gyalog; nem hosszú az út, három kilométer, megtettem sokszor. Sportszatyromban tolcsvai bor kotyog (*míg a demizson kotyog, a szalonna tocsog!*, mondta mindig apám), nem sietek, addig is itt vagyok. A falu szélén, már túl a TOLCSVA táblán lejtő – mely emelkedő volt anyáméknak, 1953 karácsonya után, amikor gyalog jöttek az állomástól. Hozták a lakodalom (Vállajon tartották) disznótoros maradékát; hurkát, kolbászt, toros káposztát, a töltött káposztát, hájas téstát, a süteményeket – és a nászajándékokat. Az egyik, egy nagy, barna vándling, odakötte a bőrdöngy; a madzag elszakadt, gurult a vándling, marandandó sérüléseket szerezve. Anyámék letették a csomagokat, és nevettek, nevettek, mi mást csinálhattak volna. Nézték a csillagokat és csókolóztak. Sztálin már meghalt, én két év múlva megszülettem. Hazamentek, lefeküdtek, és egy napot, két éjszakát átaludtak.

A tolcsvai különleges vasútállomás – ki van írva, OLASZLISZKA–TOLCSVA, és Vámosújfalun van az állomás. Innen indultunk Kőszegre is. Anyámmal felszálltunk, apám feladta az ablakba az NDK-s fényes, fekete papírbőrdöngyöt. Most is az a szorongás rajtam, mint akkor. Jön a vonat, az újhelyi személy – én is az volnék, ám tolcsvai. Már délelőtt hőség, lehúzó az ablakot, csattognak a függönyök. Nézem, és eszembe jut három sor, József Attila és Kosztolányi után, szabadon – leírom:

*Édesanyám, nézd, jaj, kisfiad hatvan...
Születésem lyukas zászlói lassan
fehérré fakultak, ronggyá rohadnak.*

Egész életemben a gyerekkoromat írom, mondtam egyszer, és most sem ír(hat)ok mást.

*Mikor lehetek újra itt?
Mögöttem lassan elmarad az éden.
A holdban egy elgázolt nyúl lakik.
Én vacogok a belsejében.*

IRODALOM

BRAHAM, Randolph L., *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája*, II, Park, Budapest, 2010.
Dr. PAULECZKI Ferenc, *Tolcsva története*, Tolcsva Község Önkormányzata, Tolcsva, 1996.